

ŠTO JE HVARSKO PREŠUĆENO NA DANIMA HVARSKOGA KAZALIŠTA ILI: KAKO JE IDEOLOGIJA PISALA POVIJEST HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI?

Ivan Bošković

1. U četrdeset godina Dana Hvarskoga (hrvatskoga) kazališta »prave« hvarske teme nisu osobito česte. Iako su tematski brojevi posvećeni hvarskome kazalištu i Petru Hektoroviću i Hanibalu Luciću, bilo je i pojedinačnih priloga: o Pribojeviću, Anti Tresiću Pavičiću, Benetoviću i Gazaroviću te Verki Škurli Ilijić. Reference na pojedina imena susresti je i u fusnotama i komentarima pojedinih članaka, što je, reklo bi se, premalo za sve ono što su književnici zavičajni u Hvaru upisali u stranice hrvatske književnosti. U mnoštvu imena od kojih mnoga žive tek u memoriji »hvarske čestice hrvatske književnosti«¹ (Maroević), postoje međutim i imena čiju književnost, zbog njezine vrijednosti, neovisno o razlozima, ne bi smjeli zaboraviti. Takav je slučaj, sličan ali i različit, trojice (hvarskih) pisaca: Sibe Miličića, Nike Bartulovića i Cvite Škarpe. Njih je hrvatska književna povijest i prešutjela i zaboravila. Kako smo o nekima od njih

¹ Usp. Tonko Maroević, *Otok Hvar* (ur. Miro A. Mihovilović i suradnici), MH, Zagreb, 1995.

već pisali opširnije na drugome mjestu i u drugačijem kontekstu,² držimo vrijednim ponoviti tamo podastrte ključne misli, a sve sa željom i potrebom da se cjelovitije, što do sada nije bio slučaj, sagleda njihov književni prilog u hrvatskoj književnosti.

2. Slučaj Sibe Miličića, pjesnika koji je za Hrvate bio »premalu Hrvat da bi ga uveli u hrvatsku književnost«, a »nedovoljno Srbin da bi našao odgovarajuće mjesto u srpskoj književnosti«,³ do danas nije osvijetljen. O razlozima je teško nagađati, poglavito jer nije lako kazati je li posrijedi, kako smo svojedobno pisali, »ideološko-politička zavjera ćutanja« ili je riječ o čemu drugome. Kriju li se razlozi šutnje možda u izboru ćirilice i ekavice kao pisma i jezika svoje književnosti pa je više vezan za srpsku nego hrvatsku kulturu, u autorovu oduševljenju *jugoslovenstvom* i orjunaštvom, u masonstvu ili odanosti srpskoj kraljevskoj kući ili pak možda u poznavanju odnosa i činjenica političke dramaturgije uoči i u samome drugome ratu, možda u kockarskoj strasti (!), u odbijanju da izda putovnicu nekom ustaškom emigrantu i slično, odgovor nije jednostavan. Kakva god bila, sudbina Sibe Miličića, i ona književna i ona životna, i šezdesetak godina poslije još uvijek je obavijena mnogim nepoznicama.

2.1. Sibe Miličić (Brusje, 1886. – ? 1943.) autor je i opsegom, ali i žanrovski i vrijednosno zanimljiva književnog djela. Uz poeziju (*Pjesme*, 1907., *Deset pjesama o Don Juanu*, 1911., 3, 1914., *Knjiga radosti*, 1920., *Knjiga večnosti – Filigrani*, 1922., *Moje selo Brusje*, 1937., *Apokalipsa*, 1941., *Deset pjesama o partizanima*, 1944.), ono obuhvaća i knjige priča i novela (*Borovi i masline*, 1926., *Žena i čovek*, 1927., *More – Tajna jednog ostrva*, 1928., *Veličanstveni beli brik Sveti Juraj*, 1935.), a uz autora

² Vidi Ivan J. Bošković, *Orjuna – ideologija i književnost*, HSN, Zagreb, 2006.

³ Josip Lešić, *U traganju za nestalim pjesnikom* (monografija), Veselin Mašleša, Sarajevo, 1991., str. 38.

se vezuje i programatski tekst *Jedan izvod koji bi mogao biti program* u kojem su izložene ključne misli njegove »pjesničke religije«.

Miličić je i pjesničkim svjetonazorom i u jezičnom i ideološkom smislu bio sklon mijenama. Od početnih pjesničkih deskripcija brzo se tako preobrazio u »griješnog Josipa«, potom se 'kostimirao' u Don Juana, a uoči prvoga rata umjesto ijekavca postao je ekavac. Miličićeva »neukalupljiva narav«, kako ističu suvremenici, 'tjerala' ga je da u ratu piše tekstove s političkom tendencijom, da se tridesetih godina 'obratu' kraljevskoj kući i »pesmama naše vere« ispjeva udvorničke laude Velikom kralju Ujedinitelju, Mariji Kraljici Majci, Kralju Petru Drugom te Oplenac pa je u kolovozu 1935. godine ukazom kraljevske kuće unaprijeđen za savjetnika u ministarstvu vanjskih poslova, odakle je na početku rata otišao u diplomaciju. Ako se za rane Miličićeve pjesme može reći da su izraz njegovih »svemirskih preokupacija«, zavičajnome hvarskome/hrvatskome ozračju pripadaju *Moje selo Brusje* i *Apokalipsa*, koje predstavljaju, kako se često ističe – nakon izbivanja iz hrvatske književnosti – povratak u njezinu duhovnost. One su i pjesnički povratak zavičajnim slikama i ishodištima, a u jezičnome smislu, premda ne i dokraja, ijekavskome mediju. Zbirka *Apokalipsa*,⁴ vrijedi podsjetiti, u (hrvatskoj) književnoj kritici nije dočekana onako kako je možda pjesnik očekivao; i dok će Nevistić u Bartulovićevoj *Javnosti!* istaknuti da treba biti »pozdravljena kao lep pesnički uspeh«,⁵ za Josipa Tabaka, kritičara *Hrvatske revije*, ona je »beskrvna i bezlična od korica do korica«.⁶ Knjiga za koju je Miličić vjerovao da će mu »omogućiti boravak među svojima« i u »krilu svoje slobodne Majke«,⁷ u beogradskoj sredini dočekana je kao neoprostiva izdaja. Kako bilo, riječ je o posljednjoj

⁴ *Apokalipsa*, Tisak zaklade tiskare Narodnih novina, Zagreb, 1941.

⁵ N (Ivan Nevistić), »*Moje selo Brusje* Sibe Miličića«, *Javnost*, III/1937., br. 13, str. 249.

⁶ Josip Tabak, »Nekoliko novih knjiga«, *Hrvatska revija*, X/1937., br. 6, str. 327.

⁷ Prema *predgovoru* knjige.

Miličićevoj pjesničkoj knjizi, bliskoj iskustvu knjige *Moje selo Brusje*, u kojoj je jezik djetinjstva po pjesnikovu izboru ponovno izabran za jezik Miličićeva stvaralačkog identiteta.

Miličićevu zagonetku, nema sumnje, *Deset pjesama o partizanima* samo i dodatno uvećava.

Da podsjetimo, knjiga *Deset pjesama o partizanima* tiskana je u ljeto 1944. godine u Bariju. O tome kako se ondje Miličić zatekao, postoje brojne kontroverze. Po jednim, Miličić je u Bari dospio s otopnim zbjegom, ondje su ga viđali u kapetanskoj partizanskoj odori, a po drugima je i to upitno. Također nije jasno je li Miličić dao imprimatur pjesmama, jer mu se u vrijeme njihova tiska izgubio trag!?! Tu dvojbu uvećava i činjenica da postoji bitna razlika, ne samo sadržajna, između pjesama u objavljenoj knjizi i pjesama koje je Miličić poklonio »drugarici« Desi Avelini, s posvetom (*»na uspomenu na odvažne i velike dane – koji će u svojoj veličini ostati u svim našim srcima kao nešto divno i neshvatljivo«*), koje se mogu smatrati autentičnima!, a koje su, ako je suditi po rukom napisanom nadnevku, napisane na Hvaru 1943., u jesen! Tako se otvara pitanje tko je pjesme objavio, i to u navedenom obliku, i zašto?!

Sumnju u autentičnost pjesama objavljenih u *Deset pjesama o partizanima* u odnosu na pjesme što ih je prepisao Josip Kirigin iz knjižice koju je Miličić poklonio navedenoj gospođi, već je izrazio Josip Lešić, ne podastirući uvjerljiv odgovor. Isti autor je sumnju izrazio i u ključne naglaske Miličićeva (!) predgovora u kojemu »pjesnik radosti« progovara kao osvjedočeni pjesnik agitpropovske ideološke retorike. To je utoliko znakovitije ako se Miličićevi stihovi usporede sa stihovima pisanima u tom vremenu. Finci-Minderovićeve⁸ intervencija, koju sugerira Lešić, nije bila samo leksičke naravi, kako se obično misli kada je riječ o priređivanju

⁸ Svoj zaključak Lešić temelji na Fincijevom »Sjećanju na Sibiu« objavljenom u *Političari* 28. II. 1968. godine.

tekstova za tisak, nego je zadirala i dublje, što sam – usporedbom dviju inačica Miličićevih pjesama – već prije pokazao.⁹

Naše je pitanje: mogu li navedene činjenice ponuditi odgovor na sudbinu i mjesto Sibe Miličića u povijestima hrvatske književnosti? Odgovor je, po nama, potvrđan!

Tijekom života, Miličić je (pre)često mijenjao životne i ideološke stavove. Kao zaneseni skerličevac, na početku karijere Miličić odlazi u Beograd i postaje ekavcem, a potom i dobrovoljcem u srpskoj vojsci. Istovremeno, kao zagovornik jugoslavenskog ujedinjenja, piše promidžbene tekstove i putuje po tajnim misijama, a sudjelovao je i kao organizator izložbe u Parizu. Sa zaslugama »borca za našu stvar« Miličić je stekao diplomatski status, najprije u Londonu (1929. – 1932.), a potom u Rotterdamu (1937. – 1940.), da bi se na samom početku drugoga rata, zajedno s kraljevskom vladom sklonio u Švicarsku, odakle se vraća u Split i Hvar te 1943. sudjeluje na Konferenciji kulturnih radnika Dalmacije.

Još prije toga, u pjesničkom smislu Miličić se (preobraćeničkom) *Apokalipsom* vratio »kući« (Domovini), osnaživši taj povratak i promjenu svjetonazora i promjenom jezičnog medija. Umjesto ekavskog jezika i ćirilice, *Apokalipsa* je, kao i knjiga *Moje selo Brusje*, napisana jezikom »drevnim, još od Marka Marulića«.

Navedeno sugerira da je Miličićevo književno djelo/djelovanje teško svesti na jednoznačni nazivnik. Pjesnik Vjetra, kozmičkih prostranstava i sveopće radosti nije, naime, olako pristajao na uske ideološke okvire, premda je u njegovim književnim stranicama ideologija (integralnog jugoslovenstva i kraljevske kuće...) mjestimice bitno sadržajno određeno. Nadahnute 'patriotske' stihove Miličić je, kao što je poznato, pjevao »srpskim pobjednicima« u Balkanskom ratu; u zanosu jugoslovenstva i njegova pjesma *Domovini* ima ideološki integralistički prizvuk, dok su četiri

⁹ Usp. Ivan Bošković, »Zagonetka jedne knjige – dviju inačica«, u: *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, br.1/2008., str. 255-276.

pjesme: kralju, kraljici Mariji, »sirotom detetu« i Oplenac, najdublji izraz njegove odanosti dinastiji, bez obzira čime je to motivirano. Isto vrijedi i za Miličićeve partizanske pjesme, neovisno o možebitnim izvanjskim interventima i ideološkim kalemljenjima (nepoznatih) pravovjernika!

Ideološke razloge nije, držimo, moguće isključiti ni kada je riječ o Miličićevim književnim nagradama: nagradi *Matice srpske u Dubrovniku* za knjigu pjesama »3« i nagradi *Srpske Kraljevske Akademije* za knjigu »*Borovi i masline*«.

Kako bilo, navedeno ne daje pravo da se hrvatska književnost olako odrekne djela Sibe Miličića. Iz današnje perspektive, ideološke zablude autora ne mogu biti limitirajući čimbenik i vrijednosni nazivnik njegove književnosti. Njezini su estetski razlozi, što smo na drugome mjestu i elaborirali, specifično znatno teži od mogućih ideoloških limita. Unitarističke egzaltacije i retorika ugrađene u neke od njegovih stihova samo su jedan, manji, dio polimorfne slike njegove književnosti, koja i danas može polučiti zanimanje ne samo književnih povjesničara, nego i običnih čitatelja. I to ne samo zagonetnim sadržajima sudbine »zaboravljenog« i »prešućenog« autora, nego ponajprije – umjetničkom dimenzijom i vrednotama. A to je razlog zbog čega književna povijest – koja bi trebala biti nepristrana u smislu ideoloških boja i svjetonazorskih okusa – ne smije, niti može Miličiću uskratiti mjesto u svojim koricama. Izbjegavši brojnim zamkama i kontroverzama najnovije književne povijesti to i čine, makar tek u skromnoj deskripciji i natuknicama.¹⁰

2.2. U književnim povijestima ništa bolje nije prošao ni Niko Bartulović. U Frangešovoj ga *Povijesti hrvatske književnosti* nema, u Šicelovoj se spominje tek u kronološkoj tablici izdanja, a ne spominje

¹⁰ Usp. Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga II, SD-Marjan knjiga, 2004., str. 295.; Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada Pavičić, II. izdanje, Zagreb, 2004., str. 421.; Cvjetko Milanja, *Pjesništvo hrvatskog ekspresionizma*, MH, Zagreb, 2000., str. 138-143.

ga ni Jelčićeva *Povijest...* Zanimljivo je da ga nema ni u Novakovoj *Povijesti književnosti* premda je, kao i Miličić, zavičajan na otoku Hvaru! Međutim ga spominje *Leksikon hrvatske književnosti*¹¹ te *Leksikon hrvatske književnosti – Djela*,¹² a podulji članak *Niko Bartulović hrvatski pisac – apologet Orjune i četničke ideologije*¹³ objavio je B. Donat. U novije vrijeme posvećena mu je i bilješka u *HKE*, a također mu je tiskan i roman *Na prelomu*, ali pod naslovom *Glas iz gorućeg grma*.¹⁴ Kontroverze Bartulovićevega života, koje su ključ i njegove književne sudbine, možda najbolje izražavaju (krajnosne) atribucije koje mu se pripisuju: za jedne on je ‘apologet Orjune i četničke ideologije’ (Donat), a za druge ‘apostol jugoslovenstva’ (Višnjić). Koji su razlozi šutnje hrvatske književnosti o Bartuloviću? Dio razloga, uz ne odveć zamjetnu književnu vrijednost, svakako treba tražiti u Bartulovićevoj opredijeljenosti za orjunašku, protuhrvatsku radikalno-integralističku ideologiju *monarhističkog jugoslovenstva* i kasniju apologiju četništva.

Bartulović je rođen 1890. godine u Starigradu (Hvar); u Splitu polazi srednju školu i zdušno djeluje u krugu naprednih/nacionalističkih omladinaca oko Ujevića, Bartulice, Čerine i dr. Fakultet polazi u Pragu i Grazu, a potom se zapošljava u Kotoru, odakle nakon otpuštanja dolazi u Zadar, a ubrzo u Split, gdje radi u uredništvu *Slobode* i *Zastave*.

Nakon Sarajevskog atentata, Bartulović je uhićen i osuđen na pet godina robije, da bi, nakon amnestije 1917., u Zagrebu, s Ćorovićem i Mašićem, pokrenuo *Književni jug* i književnim sredstvima nastojao promicati svoje ideološke zanose.

¹¹ *Leksikon hrvatske književnosti*, ŠK, Zagreb, 2000., str.47.

¹² *Leksikon hrvatske književnosti – Djela*, ŠK, Zagreb, 2008., str.427.

¹³ Branimir Donat, *Politika hrvatske književnosti...*, MH, Zagreb, 1998., str.107-167.

¹⁴ *Glas iz gorućeg grma*, SKD Prosveta, Zagreb, 2003., priredio Čedomir Višnjić.

Od 1921. do 1926. Bartulović je upravitelj i intendant splitskoga kazališta te potpredsjednik Direktorija Orjune. Godine 1930. odlazi u Beograd gdje ostaje do početka rata, kada se pokušava prebaciti u Grčku: pri tome se jedan zrakoplov zapalio (stradao V. Ćorović), a on, nakon nekoliko mjeseci boravka u Crnoj Gori, dolazi u Split. Tu, dade se zaključiti na temelju dostupnih podataka, uspostavlja vezu s istomišljenicima iz redova predratnih omladinaca koji su kasnije predstavljali okosnicu orjunaškog pokreta. Kako su u Splitu tada značajno uporište imali i četnički vojvode D. Jevđević, I. Trifunović Birčanin..., Udruženje četnika i Narodne odbrane,¹⁵ a s bliskih su polazišta djelovali i Đ. Vilović, S. Alfirević i dr., koji su održavali bliske odnose s Dražom Mihajlovićem,¹⁶ Bartulović je sudjelovao i na četničkom kongresu u mjestu Ba.¹⁷

Ponajmanje zbog opsega, Bartulovićev književni rad nije moguće prebrisati. Sastavljen od pripovijedaka (*Ivanjski krijesovi*, 1920.; *Ljudi na ostrvu*, 1931.; *Sedam pripovedaka*, 1932.; *Izabrane pripovetke*, 1938.), dramâ (*Kuga*, 1919.; *Bijedna Mara*, 1922.), romanâ (*Na prelomu*, 1929. i *Moj prijatelj Tonislav Malvasija*, 1940.) te zanimljive publicistike, unatoč ideologiji kao sastavnom dijelu literarnosti, nije književno nezanimljiv. Štoviše, dok drama *Kuga* i *Bijedna Mara* nisu do li otplaćivanje dugova Bartulovićevoj upraviteljskoj i intendantskoj funkciji, u pripovjedaštvu je poticajnih stranica. Za razliku od pripovijedaka koje tematiziraju generacijske mitologeme i ideologeme, otočne pripovijetke/novele (*Visko Sila*, *Paklena*, *Mare Danica*, *Đovanina*, *Ljubav na odru...*) nude se i drukčijem čitanju. S naslijeđem hrvatske socijalne i regionalne književnosti i s prim-

¹⁵ U Splitu je izlazilo glasilo *Domovina* (podnaslov: *Za slobodu i čast otadžbine*), kojemu je nakladnik bilo Četničko udruženje pododbor Split, usp. Hrvoje Morović, *Građa za bibliografiju splitske periodike*, izd. Naučna biblioteka Split, 1968.

¹⁶ Usp. *Split u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*. Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, 1981.

¹⁷ Fikreta Jelić-Butić, *Četnici u Hrvatskoj 1941-1945.*, Globus, Zagreb, 1986., str. 178-180.

jetnim natruhama verizma, u njima je razloga dostatnih i za (moguće) prevrednovanje!

Bartulovićev roman *Na prelomu* (u novom izdanju pod naslovom *Glas iz gorućeg grma*) autobiografski je roman s ideologijom kao najdubljom perspektivom. Kroz sudbinu glavnoga junaka, Bartulovićeva alter ega, opisani su mnogi sadržaji njegova života kojemu je ideološki zanos najdublje određenje. Tim zanosima su uvjetovani i fabula i sadržaj romana, glavni i sporedni likovi, atmosfera i kolorit, spisateljski postupci. Kako je uglavnom riječ o sadržajima i činjenicama poznatima iz političke historiografije, skromni fikcijski kapital priče nisu bitnije osnažili ni elementi naracijske doradbe: česte interpolacije, komentari, digresije, slike i sl., kao ni pokušaj da se iskustvo glavnog junaka dodatno osnaži intimnim relacijama. Nažalost, ideologija koja je pisala roman mjera je i njegove kritičke recepcije. Tek prošireno, ponovljeno izdanje otkrilo je hrvatskoj javnosti ime koje je ideološko opredjeljenje (Mandić) ostavilo izvan književnosti, istovremeno nudeći povode da se drugačijim čitanjem ocijeni njegov književni kapital. A u stranicama Bartulovićeve književnosti ‘književnoga kapitala’ uistinu ima!

2. 3. Za hrvatske književne povijesti Cvjetko (Cvite) Škarpa posve je nepoznato ime. Od starijih povijesti književnosti ne spominju ga ni Frangeš ni Šicel, a u novijima ne spominje ga ni Novak. Ne spominje ga ni Donat u knjizi *Društvo hrvatskih žrtvovanih pjesnika* niti pak u *Politici hrvatske književnosti*, premda mu je njegov slučaj (morao biti) poznat. Spominje ga međutim Jelčić, navodeći ga kao pjesnika koji je izabrao sonet kao oblik svojega pjesničkog izraza¹⁸ i koji je dvjema knjigama pjesama (*Knjižica stihova*, 1926. i *Nove pjesme*, 1928.) te dvjema filološkim studijama, o Sabiću i Politeu, očitovao književne atribucije vrijednoga književnog pokrića.

U hrvatskoj književnosti Škarpa se najčešće vezuje uza skupinu pjesnika katoličke orijentacije kojima su religiozne vrednote i moralni

¹⁸ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, str. 435.

svjetonazor najdublja uporišta ljudskoga i pjesničkoga glasa. Riječ je o imenima (Grgec, Maraković, Sudeta, Korner, Milković, Kokić, Košutić, Bonifačić, Lendić, Šop, Pfanova, Delorko, Prpić, Perković, M. Ujević, Nizeteo, Čović, Kos, Klarić i dr.) koja su se okupljala oko crkvenih katoličkih glasila (*Luč, Hrvatska prosvjeta...*) i društava te u svoje radove, stihove uglavnom, unosili vjersku tematiku i duhovne vrednote i tako promicali osebujna duhovna iskustva i inspiracije. Nije iznenađenje da su i prve Škarpine pjesme bile objavljene upravo u navedenim glasilima, a da je i njihova kritika (Maraković, Smerdel...) dolazila upravo iz njihova ozračja te njima bila i uvjetovana.

U novije vrijeme o Škarpi se moglo pročitati u pjesničkim izborima¹⁹ i u člancima,²⁰ dok mu je cjelovitiji osvrt posvetio Milanja²¹ u inventarizaciji hrvatskoga pjesništva 20. st. Vezujući njegovo pjesništvo za mediteranstvo i »motivski repertoar simbolističkih mladoliričara«,²² Milanja meditativni karakter ovoga pjesništva vezuje uz Marakovićevu atribuciju »istinske kršćanske poezije«. Premda navedena odrednica stoji uz Škarpinu književnost, Milanja ima potrebu naglasiti da u njoj nema iskoraka u prostore transcendencije. Štoviše, mediteranski rekvizitarij prve knjige (*Knjižica stihova*, 1926.) u drugoj se knjizi (*Nove pjesme*, 1928.) proširuje i obogaćuje naglascima ekspresionističke poetike. Posebno je apostrofirana samoća pjesničkog subjekta (npr. *Ribarske kuće*) koja mjestimice poprima (i) dimenzije dominantnog simbola.

Koordinate Škarpina pjesništva oprostorišu dvije pjesme: *Autobiografija* i *Autobiografija II*, u kojima pjesnički subjekt objašnjava vlastita

¹⁹ Nikša Petrić, *Pjesni Hvara*, Amadeo-art kabinet, Zagreb, 2003., str. 102-105.

²⁰ Ivica Matičević, »Slava tradicije: o hvarskoj književnosti i kazalištu za Nezavisne Države Hrvatske (1941.-1945.)«, u: *Dani Hvarskoga kazališta, knjiga 38*, HAZU – Književni krug Split, Zagreb – Split, 2012., str. 290-320.

²¹ Cvjetko Milanja, *Hrvatsko pjesništvo 1900.-1950. Novosimbolizam. Dijalektalno pjesništvo*, Jerkić Tiskara, Zagreb, 2008., str. 232-235.

²² Isto, str. 232.

pjesnička izvorišta i preokupacije. Nakon što je u sonetnom triptihu prve autobiografske slike otkrio zavičajno korijenje pjesničkih nastojanja, u drugoj autobiografskoj slici Škarpina pjesnička ishodišta dobivaju reljefni okvir: pjesnik zavičajnih motiva progovara kao pjesnik samoće, slutnji i nemira... Pri tome vanjskim slikama (jablan, svjetionik, otočni predjeli...) zapravo više govori o sebi nego što ga »provocira« slikovnost njihovih ponuda. Već i izravnim imenovanjem pojedinih toposa, zbog čega Milanja s pravom govori o »realističnosti«, razvidno je da je Škarpa svojom poezijom duboko usidren u svijet svojega otoka. On mu je, koliko god naizgled i sputan njegovim sadržajima (*Moja mati, Mornar, Moj did, Starigrad...*), uvijek povod dubljim imaginacijama. Stoga neke od Škarpinih tvorbi dosegnutom vrijednošću imaju neprijeporan antologijski karakter,²³ premda svekoliko pjesništvo iz prostora svjedočenja rijetko uspijeva dosegnuti prostore književnosti.

U Škarpinoj književnosti ima i nekoliko prigodnica. I dok je ona posvećena Krsti Frankopanu zaboravljena i poznata tek rijetkima, sonetni triptih posvećen poglavniku,²⁴ napisan u Hvaru u listopadu 1941. i objavljen u *Hrvatskom narodu* 26. listopada iste godine, te 1943. objavljen u autorovim *Izabranim pjesmama*, presudno je utjecao na Škarpinu književnu sudbinu. Naime, ulazak talijanske fašističke vojske u Split 1941. godine doveo je do Škarpina uhićenja i interniranja na Lipare, o čemu postoji zanimljivo književno svjedočenje u putopisnom dnevniku te drami, uglavnom nedovoljno poznatima književnoj javnosti. Koliko je poznato, na intervenciju tadašnjih hrvatskih vlasti Škarpa je brzo bio oslobođen, no

²³ //Uz obale stoje. Pognute i same. / Osuđene, da se samo smrću tješe... / U noći izgledaju, stojeć usred tame, / Ko duše starice, što davno pomriješe. // Kraj njih nikad nema nigdje žive duše; / Čuješ samo kako more, kako kraj njih diše - - / Il' ugledaš lađu, kad vjetar zapuše, / Kako se na valu lagano zanjiše. // Ali pri sutonu, kad se spušta tmica, / Pa ugledaš ribare, kako iz tih kuća / Izlaze polako vukuć sobom mreže, // One tad ožive... A s njihovih lica / Radost sijeva, dokle čute, kako vruća / Čežnja ih u duši za pučinom steže. // (*Ribarske kuće*)

²⁴ Cvjetko Škarpa, »Poglavnik«, u: *Hrvatski narod*, 26. listopada 1941.

slična sudbina zadesila ga je i nakon oslobođenja. Komunistička vlast nove države, naime, nije zaboravila njegovu odanost NDH-u i njezinu poglavniku i osudila ga, nakon čega je, koliko je poznato, a autorovih svjedočenja nema, s književnim radom gotovo pretao.

Iako Škarpa nije prvi ni posljednji koji je pjevao vladarima i vođama, a »povijest u stihovima« (Matan) prepuna je primjera kojima su pjesnici udvornički iskazivali svoje divljenje vlastodršcima, uza skromnu književnost navedena je pjesma bila dostatan ideološki grijeh da mu se i *prešuti* i *uskрати* mjesto u književnoj povijesti. Reklo bi se, po mjerilima ideološke kritike, koja je ispisala brojne stranice hrvatske književne historiografije, grijeh s pisca prenio se i na njegovu (kažimo skromnu!) književnost i postao njezinom mjerom.

3. Hrvatska književnost, kao i njezina povijest, ogledalo je sudbine hrvatskoga naroda. U književnom mediju ogledaju se refleksi brojnih ideja i ideologija koje su upravljale hrvatskim društvenim životom. Koliko god različitog predznaka, te su ideje bile primamljive hrvatskom piscu pa se za njima povodio i identificirao, a počesto i svoju književnost / umjetnost opteretio njihovim znakovljem. Neke od tih ideologija imale su izraziti antihrvatski karakter, a neke su u svojem totalitarističkom karakteru imale ugrađenu mržnju i isključivost prema drugome i drukčijemu, a njihove tragične posljedice još nisu iščezle iz svijesti hrvatskoga čovjeka i opterećenje su koje poziva na suočavanje i čišćenje pamćenja.

Ideološkom zovu, nažalost, nisu izbjegli ni hrvatski pisci. Bez obzira je li njihova književnost nastala iz oduševljenja idejom ili je pak bila udvorničkoga karaktera režimu/ideologiji, sudbinu same ideje podijelila je i njihova književnost. Dok je jednima, ovisno o rasporedu ideološke moći, bilo namijenjeno visoko mjesto u književnom životu, pa tako i u društvenoj svijesti, drugi su prešućeni i protjerani iz književnoga i društvenoga života. Otuda bjeline i zatamnjena mjesta u književnim povijestima, zagonetne sudbine i neriješeni slučajevi! A u hrvatskoj književnosti njih je poveći

broj. Trojica spomenutih hvarskih (hrvatskih) pisaca, Miličić, Bartulović i Škarpa, nisu izdvojen slučaj, ali su svakako znakovit. Njihova književnost, mjerom njezinih umjetničkih sastojaka, traži drukčije, ideološkom dioptrijom neopterećeno čitanje. I poziva, i brojem stranica i zakonima književnog mišljenja, na drukčije osvjetljenje i na moguće prevrednovanje. A to nije samo pitanje (i obveza) Dana Hvarškoga kazališta nego i hrvatske književne povijesti, odnosno svekolikoga hrvatskoga književnoga znanstva!

PRILOZI

1. Sibe Miličić: **Na grob velikom kralju Ujedinitelju**

Svi se mi pričestismo Tvojom presvetom misli,
I sad smo jedno sa Tobom, naš novi, raspeti Kriste,
Danas smo naše redove zauvek, najtešnje stisli.
Zlotvori, Njegovom smrću celji dodirnuli niste.

Uzalud baciste kocke, ne prodaste mu odelo.
Mrtav Kralj i Njegova zemlja danas su jedno isto.
On se pretvorio, mrtav, u jedno značenje čisto.
Cela je postala Zemlja: Njegovo ranjeno telo.

Beograd mu glava, a ruke: Triglav, Prahovo.
Čvrstim nogama stoji gde Mu je Jadran pevô.
Toplo Njegovo srce: čarobno Sarajevo.

Nema Ga više, al' On je, božanski, vaskrsô svuda:
U vetru naših planina, u miru naših dolina,
U svetim plodovima koje nam daruje gruda.

Ime Mu otsad, zauvek: Besmrtna Otadžbina.
(Uzeto iz: *Vreme*, Beograd, 14/1934., br. 4589, str. 3.)

Sibe Miličić: **Deset pjesama o partizanima; Dalmaciji i Jugoslaviji**

Dalmaciji

Sad znam kako su *pripeti* tvoji putevi,
Kako su oštre tvoje *vjekovne* stijene,
Kako je *tvrd* kruh tvoje ljubavi!

Jer sam se na sve tvoje visove popeo.
Golog, bosonogog, vidjelo je *Biokovo*
mene.

Odozgor, u duši, cijelu sam te poneo!
Al ne znam sad što ću s tobom u sebi
tako velikom.

U meni si se sva mojom krvlju
napojila.

U meni si se sva s tisuć brava
zatvorila

Otjerati te iz mene mogu samo
čelikom:

Al tad ćeš ti mene u sebe primiti,
Od mojih kostiju nove stijene stvoriti,
Sred moga srca ljubavi izvor otvoriti.

Jugoslaviji

Sad znam kako su *strmi* tvoji putevi,
Kako su *oštre* tvoje *visoke* stijene,
Kako je *gorak* hljeb tvoje ljubavi.

Ja sam se na sve tvoje *visine* popeo,
Golog, bosonogog, vidjela *si svuda*
mene.

Odatle sam te cijelu u duši ponjeo.

I sad ne znam:
Što ću u sebi s tobom tako velikom.

U meni si se sva s tisuću brava
zatvorila.

U meni si se sva mojom krvlju
obojila.

Iz mene te istjerati mogu samo
smrtnim čelikom.

Al tad ćeš ti mene u sebe primiti,
Od mojih kostiju nove stijene stvoriti,

A on će svojim žuborom novima
govoriti:
Kako su *pripeti* tvoji putevi,
Kako su *oštre* tvoje stijene kamene,
Kako je *tvrd kruh* tvoje ljubavi,
Al da je *za te slatko* umrijeti,
Svoj život za *tebe* pregorjeti,
Mladost svoju u *Smrt* utopiti.

I svi će se žedni mojom ljubavi opiti,
Pijanstvo ljubavi po cijeloj se zemlji
proliti,
Jer će se svi ljubavlju za tebe propiti!

Sred moga srca izvor *ljubavi* otvoriti.

On će *pak*, svojim žuborom, novima
govoriti:
Kako su *strmi* tvoji putevi,
Kako su oštre tvoje stijene kamene,
Kako je *gorak hljeb* tvoje ljubavi.
Al da je *slatko za te* umr'jeti,
Svoj život za *te* pregoriti,
Svoju mladost u *tebi* utopiti.

Tako će se
Pijanstvo ljubavi po cijeloj *našoj*
Zemlji proliti,
Pa će se svi žedni mojom ljubavi
za te opiti.

2. Niko Bartulović: **Pjesma kralju** (iz: *Glas iz gorućeg grma*, str. 101.)

»...A mi ovamo, sa plavog Jadrana,
gđe goli krš cvate, umjesto ruža,
Slavjanstvo hoćemo, sve od Japana
do pošljednje hridi kod Palagruža!

Hoćemo slogu, snagu i ponos, –
mi djeca sunca, mora i vjetra, –
i čekamo vjerno, – jer doći mora! –
našega Kralja, našega Petra!«

3. Cvite (Cvjetko) Škarpa: *Poglavnik*

I.

U trenutku kad je sva zemlja Hrvata
Morala bit' strta i sva pregažena:
Upravo u jeku najstrašnijeg rata
Božjom Providnošću bila je spašena.

Poglavnik je došô spreman život dati
Za čast i za sreću svog patničkog roda;
Hrvatska za nj biješe najsvetija mati,
Najsvetija misô mu – njezina sloboda.

I kada je došao, sjene praotaca
Naših iz grobova ustaše, da vide,
Kako sa ponosom k svom cilju koraca

Noseć na svom srcu, koje nikad nije
Htjelo, da se njega pokoljenja stide,
Vjeru i križ naše lijepe Kroacie.

II.

On je sve ljepote našeg plavog mora,
Tužnu pjesmu naših samotnih pastira,
Svu prostranost naših dolina i gora,
Patnje roda svoga, slavu Zvonimira

Kô u nekom hramu nosio u duši
S p r e m a n, da grob jadô, što ga ropstvo sazda,
U odlučnom času do temelja sruši
I dom sreće rodu podigne za vazda.

I muževnom voljom, čvrstom kao čelik,
Bez straha kô titan, oslobođen mana,
Snažan umom, srcem plemenit i velik,

Pun vjere u sebe, odlučno i smjelo
Poput nekog diva iz pradavnih dana
Misao sad svoju provodi u djelo.

III.

Srušenoga hrama pred više vjekova
Zidovi se opet dižu jaki, čvrsti;
I što dosad bješe tek sred naših snova
Sada opet stvarnost svojim krstom krsti.

Duh prošlosti naše, što imaše moći
Da podigne zide nekadašnjeg hrama
Još uvijek živi i razbojem kroči
I sad je već, evo, u triumfu s nama.

Nadahnut sad njime Poglavnik čekićem
Snažnim kao onaj kralja Tomislava
Udara temelje ... I svima nam kliče:

Pregnimo svi sada cijelim svojim bićem!
Ne treba da miška naša podrhtava!
Vjera nek je čvrsta! Spremni! Zora sviće!

CVJETKO ŠKARPA

Na H v a r u, listopada 1941.

POGLAVNIK

I.
*U trenučku kad je sva zemlja Hrvata
Morala bit' strta i sva pregašena:
Upravo u jeku najstrašnijeg rata
Božjom Providnošću bila je spašena.*

*Poglavnik je doš'o spreman život dati
Za čast i za sreću svog patničkog roda;
Hrvatska za nj' bježe najsvetija mati,
Najsvetija mislo mu — njezina sloboda.*

*I kada je doš'ao, sjeno praotaca
Naših iz grobova ustaše, da vide,
Kako sa ponosom le svom cilju koraca*

*Noseć na svom srcu, koje nikad nije
Htjelo, da se njega pokoljenja stide,
Vjeru i križ naše lijepe Kroatije.*

II.

*On je sve ljepote našeg plavog mora,
Tužnu pjesmu naših samotnih pastira,
Svu prostranost naših dolina i gora,
Patnje roda svoga, slavu Zvonimira*

*Kô u nekom hramu nosio u duši
Spreman, da grob jadô, što ga ropstvo sazda,
U odlučnom času da temelja sruši
I dom sreće rodu podigne za vasda.*

*I muševnom voljom, čvrstom kao čelik,
Bez straha kô titan, oslobođen mana,
Snažan umom, srcem plemenit i velik,*

*Pun vjere u sebe, odlučno i smjelo
Poput nekog diva iz pradavnih dana
Misao sad svoju provodi u djelo.*

III.

*Srušenoga hrama pred više vjekova
Zidovi se opet dižu jalci, čvrsti;
I što dosad bješe tok sred naših enova
Sada opet stvarnost svojim krsom krsiti.*

*Duh prošlosti naše, što imaš moći
Da podigne zide nekadašnjeg hrama
Još uvijek živi i razbojem kroči
I sad je već, evo, u triumfu s nama.*

*Nadahnut sad njime Poglavnik čekićem
Snažnim kao onaj kralja Tomislava
Udara temelje... I svima nam kliče:*

*Pregnimo svi sada cijelim svojim bićem!
Ne treba da miška naša podrhtava!
Vjera nek je čvrsta! Spremnii! Zora svitće!*

CVJETKO SKARPA.

Na Hvaru, listopada 1941.

WHAT WASN'T SAID OF HVAR AT THE HVAR THEATRE DAYS OR:
HOW IDEOLOGY WROTE THE HISTORY OF CROATIAN LITERATURE?

A b s t r a c t

In the forty-year long tradition, the Hvar Theatre Days have become one of the most important theatrical and literary and scientific cultural events in general. Many of the renowned Croatian and international scientists and experts covered numerous issues regarding theatrical and cultural life since the earliest times to the present day, as it is so eloquently testified by library titles which are so encompassing and significant and can only be compared by very few editions in our culture.

Many of the local, Hvar themes and names were analyzed, some of which were mentioned only in passing or were completely forgotten and unspoken about, although their literary contribution does not allow us to fall into oblivion.

We are talking about the literature by Sibe Miličić, Niko Bartulović and Cvite Škarpa. They are not only forgotten and kept in secret by Hvar's theatrical events only, but also by the Croatian literary historiography, and are mentioned only in local memory and in the foot-notes of literary history. The reasons for this suppression and oblivion are to be found in extra-literary circumstances which are often decisive criteria in comparison to standards for literature.